

KÍNÁBAN KÖNYVTÁROSKÉNT

Rózsa György

MTA Könyvtára

A Kínai Tudományos Akadémiáról és Kínáról általában

A magyar–kínai akadémiai egyezmény tette lehetővé, hogy 1986 májusában két hetet Kínában töltsék. A Kínai Tudományos Akadémiát (KTA) 1949 végén alapították. Jelenleg mintegy 120 kutatóintézetet működtet, hozzávetőleg 70 000 fővel, akik felerészben tudományos és technikai képzettségűek. A KTA-nak 5 természettudományi osztálya van és 12 regionális szervezete. A KTA, az Academia Sinica valójában természettudományi és műszaki akadémia. Rajta kívül az országban társadalomtudományi, orvosi és mezőgazdasági akadémia működik.

A KTA jelentősége különösen az ún. kulturális forradalom tragikus éveit követően nőtt meg, hiszen a kínai társadalmi-gazdasági fejlesztés "négy korszerűsítés" néven közismert koncepciójának egyik összetevője a tudomány (ezenkívül a mezőgazdaság, ipar, honvédelem).

Könyvtár- és információpolitikai vonatkozásban a szervezeti széttagoltság szükségképpen szervezési-koordinációs problémákat vet fel (nemcsak az Academia Sinicán, a többi akadémián is). Ha ezt a tudományterületi széttagoltságot az ország hatalmas területével és népességével összefüggésben tekintjük, akkor még hangsúlyozottabban jelentkezik az információellátásban a hatékonyság követelménye. Ennek kínai kollégáink tudatában vannak, és problémáikról – ideértve a "kulturális forradalom" negatív következményeit is – kendőzetlenül beszélnek. A külföldi tapasztalatok megismerése és befogadása iránt ugyancsak nyitottak. A fent vázolt realitások és hangulati körülmények jegyében zajlott le kétéhetes utam, benne három előadásom és több konzultációm [1].

Mind az előadások, mind a konzultációk és látogatások, melyeknek köre meghaladta az akadémiai, valójában tapasztalatcsere jellegűek voltak. A hagyományos kínai udvariassági fordulatoktól eltekintve,

nélkülözték a protokolláris jelleget. E találkozókat is tanúsították, hogy Kínában új társadalomszervezési és szakmai munkastílus van kialakulóban, amit a céltudatosság, racionalitás és a hatékonyságra való törekvés jellemez. Csak úgy záporoztak a résztvevők lényegi, a könyvtári-információs gyakorlat egészét és összefüggéseit felölelő kérdései, de nem maradt ki az érdeklődésből a tudományos könyvtári munka egyik-másik részterülete sem (katalogizálás, osztályozás, gépesítés stb.). Jellemző volt a könyvtár- és információpolitikát és vezetést tudakoló kérdések nagy száma. Ilyen volt többek között: hogyan lehet a különböző tárcákhoz tartozó és érdekeltségű intézményeket nem formális, hanem érdemi együttműködésre fogni, mi ösztönöz arra, hogy magasan kvalifikált emberek könyvtárban dolgozzanak? A példák elárulják, hogy a könyvtár- és információpolitikát érintő fő kérdések a hazaiakhoz hasonlítanak. Egy magyar fülnek különösen érdekes volt visszahallania az itthoni szakmai körökben is megszokott problémafelvetéseket.

Megfigyeltem, hogy kínai kollégáink eredményeinket – és ez nemcsak a szakmánkra vonatkozik – nagyra becsülik, olykor túlértékelik. Több dolgot vélnek megoldottnak a magyar információügyben, mint ahogy ez a valóságban van (pl. a hálózatokon belüli és hálózatközi együttműködést). A nagyrabecsülés és -értékelés alapja: Kínában jó néhány vonatkozásban vették figyelembe a társadalmi-gazdasági fejlesztés magyar tapasztalatait, mindenekelett a mezőgazdasági politika területén. Nem e beszámoló feladata a kínai gazdasági reform ismertetése, de – a könyvtárfejlesztés okán – legalább érintőlegesen szólnom kell róla is.

Minden jel arra mutat, hogy a mezőgazdaságban hozott intézkedések, a parasztság közvetlen anyagi érdekelttségére támaszkodó termelési politika eredményeként Kínában – történelmében talán először – megszűnt az éhínség. Sikerült, bár ez idő

erint szerény színvonalon, biztosítani a népesség gyomlár emberről van szó!) élelmézését. Ennél lentősebb eredményt egy fejlődő ország sem érhet. Pekingben és Pekingben kívül járva tapasztalataimat nagyjából úgy összegezhettem, mint Chaban-elmás francia politikus (a jelenlegi parlamenti lnök), aki a 70-es évek első felében tett kínai látogatása után azt mondta: a legnagyobb dolog, amit itott, hogy egy ország *történelmileg nagyon rövid idő alatt a nyomorból a szegénységbe jutott el.*

A mezőgazdasági intézkedéseken kívül a sikerek másik összetevője a családtervezés, magyarul a születésszabályozás. Itt előrelépni szociológiailag és lélektanilag jóval bonyolultabb dolog, mint a mezőgazdaságban, pozitív gazdasági hatása bármekkora is. Kína alighanem egyedüli a "harmadik világban", amely ezt a problémát meg tudta oldani.

Kína nyitása a világkereskedelemben és a nemzetközi tudományos kapcsolatok terén szintén közvetlenül érzékelhető. Ez utóbbi mozzanat már szorosán kapcsolódik témánkhoz.

Ezzel összefüggésben ide kívánkozik: kínai akadémiai partnereink elismerően szóltak arról, hogy magyar részről — az MTA Könyvtára részéről — a "kulturális forradalom" legrosszabb éveiben sem szüntették meg a kiadványcserét [2]. Ez ugyan teljesen egyoldalú volt, de haszna a kínai tudományosság számára kétségtelen: ha bármilyen kicsi ablakon, a világra való kitekintést tette lehetővé. Egyébként: maga az MTA is mindvégig fenntartotta — igaz, rendkívül korlátozott mértékben — kapcsolatait az Academia Sinicával.

Általános kínai benyomásaimról szóló vázlatomnak — ha a szemmel elsődlegesen látható Kínára gondolok — akár "A világ egyharmada biciklin" fejezetcímét is adhattam volna, de ugyanerről az országról lenne szó akkor is, ha történetesen "A fehér tigris segíti a királyt" (emlékhely a "földi paradicsom" egyik városában, Szoucsouban) cím alatt sorjáznanak a megjegyzéseim, mert a történeti-hagyományos Kína a maga példabeszédeivel, több ezer éves műemlékeivel ugyancsak jelen van a mában.

Kínai könyvtári-információs intézetekben

A könyvtári és információs intézetek szakmai felügyelete Kínában (is) a művelődési minisztérium feladatkörébe tartozik. A meglátogatott könyvtárakban tapasztaltakból, az előadásokat követő kérdésekből és a művelődési minisztérium könyvtári osztálya munkatársának megjegyzéseiből egyaránt az tűnt ki, hogy a szakfelügyelet gyakorlása inkább csak elvben létezik. A minisztérium hatóköre min-

denekelőtt saját könyvtárai vonatkozásában érvényesül. E tekintetben tehát nemigen van különbség Kína és más országok realitása között: az irányítás és felügyelet akkor és ott valósulhat meg, ahol megvan hozzá a pénzügyi és a személyzeti ráhatás.

A következőkben nagy vonalakban tekintem át a meglátogatott könyvtárakat és információs intézményeket.

Az Academia Sinica Könyvtára (KTAK)

Az általános gyűjtőkörű és nagy hagyományú, ötmillió állománnyal, gazdag különgyűjteményekkel rendelkező intézmény a főváros két pontján helyezkedik el. Az egyik főleg kölcsönzéssel foglalkozik. Kölcsönzésre elsősorban az egyetemi oktatók és a kutatók jogosultak. Korántsem dolgoznak korszerű körülmények között, híján vannak a modern technikának. Ebben alighanem az is közrejátszik, hogy a több akadémia léte a pénzeszközök szétforgácsolása irányában hat. A KTAK-t szervezőmunkájában négy központi regionális könyvtár segíti, meglehetősen önállósággal. A hálózatba 130 könyvtár tartozik. Egyik központi probléma a KTAK információs hálózatának kialakítása. Ezzel függ össze a könyvtári-információs munka korszerűsítésének szükséglete, bár még nincs rá kiérlelt koncepció.

A KTAK a nemzeti könyvtárral együtt központi szerepet tölt be a kínai könyvtári életben. A KTAK működteti a tudományos és közkönyvtári társaságot. Magyar vonatkozásban a könyvtárat az MTA Könyvtárához intenzív cserekapcsolat fűzi, és kialakultak a személyi kapcsolatok is [3].

Állományában — hogy két végtelennel jellemezzek — 450 ezerre tehető a kínai klasszikusok művei, mintegy milliónyi egységre az USA-reportok száma. (A kínai állományadatokkal csinján kell bánni, mivel számlálásuk eltér a nemzetközi normáktól, pl. a periodikák számlálásában.)

A könyvtár szervezeten kívül kilenc nagyobb egységre tagolódik. Tervezik a számítógépes technika bevezetését, előfizetik a *Science Citation Index* mágnesszalagjait, de a szoftvert nem vették meg, miközben saját fejlesztésükkel még nem értek el eredményt. Három miniszámítógépük van ez idő szerint. Több periodikus kiadványt adnak ki: *Science Research Management* (évente 4 szám), *Library and Information Service* (évente 6 szám), *Library and Information News* (newsletter). Az intézetek belső használatára szolgál a *Science Management Reference Materials* (évente 24 szám), a *Scientific Research Programme Materials* (évente 24 szám), a *Bulletin of New Acquisitions* (évente 12 szám), "in-house" kiadványként az *Index of Biotechnology* (évente 4 szám) és az *Abstracts of Science* (évente 6 szám).

Tervezik új épületüket. Az építés munkálatai — ha hihetünk a szándékoknak — 1987-ben kezdődnek el, és négy év alatt fejeződnek be. Az új könyvtár alapterülete 30 ezer m².

A KTA sanghaji regionális központjának könyvtára

1953-ban alapították, alapterülete 10 ezer m². Állománya meghaladja a kétmilliót, korszerű épülete a sanghaji akadémiai kutatóintézetek gyűjteményében helyezkedik el, s így sokkal kedvezőbb feltételek között működik, mint a pekingi. Munkáján érezni a kutatókkal való szoros kapcsolatot. Gyűjtőköre erősen természettudományi irányultságú (biológia és orvostudományok). Tizenhat intézeti könyvtár tartozik hozzá, valamint a nankingi terület.

Számítógépes nyilvántartásai is vannak, pl. központi katalógusa. Kurrens folyóiratainak száma 5 ezer, ebből 3 ezer a nyugati. Három olvasótermében naponta háromszáz forduló van. Két évnél régebbi folyóiratait kölcsönzi is. Figyelemre méltó tevékenysége a rendszeres állományasztás. Az MTA Könyvtárán kívül Magyarországról a Műszaki Egyetem Könyvtárával és a Természettudományi Múzeummal folytat kiadványcserét.

A Társadalomtudományi Akadémia információs szolgálata

1985 őszén alapították, most folyik a szervezése. 32 intézet tájékoztatói egysége tartozik hálózatához, összesen mintegy 5 milliárdnyi állománnyal. A központi tájékoztató szolgálat 300 ezer kötetre tervezi könyvtárát, amelyben elsősorban enciklopédikus műveket, referenzmunkákat, bibliográfiákat stb. gyűjtenek majd. Az akadémia egyik alelnöke az intézmény főigazgatója. A munkamegosztás az Academia Sinica Könyvtárával még nem alakult ki, holott ez utóbbinak rendkívül gazdag humán gyűjteményei vannak.

Nemzeti Könyvtár (más néven: Peking Könyvtár)

1912-ben alapították császári udvari könyvtárként, majd Peking Könyvtár néven folytatta tevékenységét. 1949 óta látja el a nemzeti könyvtári funkciókat. A korábbi kínai nemzeti könyvtár Nankingban volt, onnan települt át Tajvanra.

Állománya 13 millió. Három-három kötelezpéldányban részesül. 200 ezer régi és ritka könyve van. Külföldi könyvgyarapodása évi 50 ezer. Kurrens

periodikáinak száma 17 ezer, ebből 400 újság. Munkatársainak száma 1300 fő.

A kurrens nemzeti bibliográfián kívül itt készül a retrospektív kumulatív nemzeti bibliográfia, előbb az 1911–1949 közötti időszakra vonatkozóan, majd az 1949–1985 közöttire.

Korlátozottan kölcsönöz is: vezető beosztású államigazgatási funkcionáriusok és kutatók élhetnek e szolgáltatásával. Számuk mintegy 11 ezer. Harmadik évfolyamtól az egyetemi hallgatók is látogathatják. 700 férőhelyén napi 2200–2300 olvasó fordul meg. 1984 óta Hitachi mikroszámítógépek is vannak. Alkalmazásuk fő területe a szerzeményezés és irodalomkeresés. Lézernyomtatásos katalógus előállítását tervezik.

Jelenlegi helyüket kinőtték annak ellenére, hogy 50 ezer m²-t tesz ki. Két külső helyen is kölcsönöznek, öt helyen raktároznak. 1983-tól készül új épületük, 8 hektáron, 140 ezer m² alapterülettel, az építkezés a befejezéséhez közeledik. A bemutatott 1:250-es makett és az új épületkomplexum nemzetközi színvonalú. Világviszonylatban is jelentős új könyvtárpépületnek ígérkezik. 3 ezer férőhelyes lesz, 30 olvasóteremmel, 16 éves kortól mindenki számára nyitva lesz. Összköltsége 230 millió jüan. 1990-től a könyvtár rátér a számítástechnika alkalmazására.

A Nemzeti Könyvtár gyűjteményei átfogják a szakirodalom valamennyi területét, rengeteg orvosi, mezőgazdasági, kereskedelmi folyóiratot is járat. Nincs sok jele annak, hogy más könyvtárakkal munkamegosztást alakítottak volna ki. Így például ugyanazokat a nyugati műszaki folyóiratokat látni itt, mint a nem is túl messze lévő műszaki tájékoztatói intézetben (ahová valók is). A gyűjtőkör mintha parttalan lenne, hasonlóan néhány, valóban világkönyvtár jellegű intézményhez. Az MTA Könyvtárával és az Országos Széchényi Könyvtárral állnak kiadványcseres-kezelésben.

A Nemzeti Kisebbségek Palotájának Könyvtára

Rendkívül gazdag kéziratokban, ezen belül tibetisztikában. Katalógus- és faksimilekiadói tevékenysége jelentős. Cserelhetősegei ez idő szerint még kihasználatlanok, magyar vonatkozásban különösen sokat ígérnek.

Központi Műszaki Információs Intézet (ISTIC) [4]

A szocialista országokban szokásos műszaki-tudományos információs központ az ottani OMFB

felügyelete alatt. Mint a hasonló műszaki-információs központoknak, ennek is országos információszerző szerepet szántak. E szerepkör betöltése – úgy tűnik – nagyjából ugyanúgy alakult, mint testvérintézeteinkben. Információszoftvertől azonban ennek is kitüntetett helye van. Jól ellátták korszerű felszerelésekkel, számítástechnikával, reprográfiával. Kiadói tevékenysége is jelentős [5].

Az intézet az 1956-ban alapított akadémiai tudományos tájékoztatói intézetből nőtt ki, jelenlegi nevén 1958 óta szerepel. 1200 munkatársának fele tudományos és műszaki képzettségű. Gyűjteményei nyelvi megoszlásában 65%-kal az angol vezet, a folyóiratok vonatkozásában 50%-kal. Számottevő az orosz és a japán nyelvű irodalom is. Változatos állománya mintegy 700 ezer bibliográfiai egységből áll. Ezenkívül 1,1 millió mikroformátumú mű, számos film, videoszalag egészíti ki az állományt. 1983 őse óta online keresést folytatnak. Műszaki-tudományos elemzéseik figyelemmel kísérik a külföld műszaki fejlesztési és tudományos politikáját, a főbb külföldi fejlődési műszaki-gazdasági trendeket stb.

Az intézet nemzetközi tevékenysége ugyancsak széles körű: az UNISIST-ben ellátja Kína képviselőt, részt vesz a CODATA, a WIPO stb. munkájában.

1987-re várható új épületének elkészülte, amely 4 hektáron helyezkedik el, és mintegy 64 ezer m² alapterületű. Olvasótermeiben 1500 férőhely lesz.

A Fudan Egyetem Könyvtára, Sanghaj

Több 10 ezer hallgatót képező általános egyetem felavatás előtti korszerű nagykönyvtára. Az új könyvtárban mintegy 2,7 millió egységnyi állományt helyeznek el. A könyvtár szervezetten végzi az egyetemisták könyvtárismereti képzését. A posztgraduális képzésben ugyancsak szerepel a könyvtári használatra való felkészítés.

Gépparkjukban IBM PC XT is található. Jóllehet az egyetemnek számos kiadványa van, cseretevékenységük egyelőre nem jelentős. A vadonatúj könyvtárat még nem "lakták be", így működéséről nem lehet benyomásokot szerezni, csak nagyon eleven érdeklődésű, jól felkészült vezetőiről, és az impozáns épületről. A cserekapcsolatok iránt intenzíven érdeklődnek.

Zárszó helyett

Nem volna teljes a kép, ha az eddig elmondottakhoz, amelyekből kitűnik a könyvtári-információs terület magyarországi fejlesztése (pl. új épületek –

Nemzeti Könyvtár, Műszaki Információs Intézet, Fudan Egyetem; a számítógépesítés – szinte mindenütt), nem csatlakoztatnék néhány személyes élményt [6].

Amint e cikk elején említettem, a külföldi szemléltőlre – rám legalábbis – mindenekelőtt a nyitottság, a befogadókészség gyakorolt még benyomást. Az előadások után elhangzott szakmai kérdésekből és a konzultációkból meglehetősen világossá vált előttem az is, hogy kínai kollégáink a nemzetközi tapasztalatok hazai alkalmazására, nem pedig másolására törekcsenek. Noha általában pragmatikusan közelítik meg a felmerülő problémákat, társadalmi összefüggéseikben is igyekeznek őket megvizsgálni. Így pl. a könyvtári munkafolyamatokra vonatkozó kérdésekben visszatérő motívum volt a gazdasági mechanizmus és a könyvtári munka összefüggése, a kulturális munka megbecsülésének lehetősége a reform körülményei között és több más hasonló. Amint a kínaiak újra "tanulják" a külvilágot, ugyanúgy újra kell "tanulnia" – és "megtanulnia" – a világnak a reformálódó Kínát. Kéthetes utam a mi szakmánk részéről egy kis szelete volt ennek az "új-ratanulásnak" [7].

Jegyzetek

- [1] A három előadás angol nyelvű címe: Prospects: Library of HAS in 2000; Library of HAS and its international relations; Librarianship and information in Hungary.
- [2] Talán nem érdetelen emlékeztetni egy korábbi helyzetre: az MTA Könyvtára a két világháború közötti időszakban többé-kevésbé rendszeres kiadványserét folytatott a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának leningrádi könyvtárával, s ennek eredményeképpen már a felszabaduláskor is jelentékeny szlavisztikai és bizonyos szovjet természettudományi szakirodalom volt Magyarországon. A tudományos és könyvtári nemzetközi kapcsolatoknak némileg más a logikája, mint az általános nemzetközi kapcsolatoké, és jó ha erre nem utólag kell rájönni.
- [3] 1985-ben az MTAK 91 folyóiratot és sorozatot, valamint 100 kötet monográfiát küldött, míg a KTAK 89 periodikát, sorozatot és 40 monográfiát.
- [4] ISTIC = The Institute of Scientific and Technical Information of China; 1984-ben megjelent képes angol nyelvű ismertetője részletes adatokat tartalmaz róla.
- [5] Fontosabb periodikus kiadványai: Bibliography of Foreign S and T (1962–); Trends in Foreign Science and Technology (1962–); Scientific and Technical Information Work (1962–); Journal of the China Society for Scientific and Technical Information (1982–).
- [6] Ha az olyan pazar kulturális-történelmi látnivalókról nem is emlékezem meg, mint a Nyári Palota, a Tiltott város, a pagodák, a sanghaji cirkusz, a Szongcsouai kertek és hasonlók.
- [7] E beszámoló kéziratának lezárása után érkezett be az MTA Könyvtárába a kanadai International Development Research Centre Manuscript Reportja, amely szakmai Kína-képünket tovább bővítheti. Bibliográfiai adatai: Huang Jianyuan: Issues in Information Science: An assessment of services in Canada and China. Ottawa, 1986. IDRC-MRI 30e. 45 p.

RÓZSA György: Kínában könyvtárosként

Kéthetes tartózkodás alapján készült rövid áttekintés a Kínában végbement társadalmi változásokról, az ún. "kulturális forradalom" utáni időszak nyitásairól, a nemzetközi kapcsolatok intenzív felvételének folyamatáról. A szerző egy francia politikus megállapítását idézi, miszerint rendkívül jelentős dolog, ha egy ország történelmileg nagyon rövid idő alatt a nyomorból el tud jutni a szegénységbe.

A szerző látogatást tett több kínai könyvtári-információs intézetben, előadásokat, ill. konzultációkat tartott a Kínai Tudományos Akadémia Könyvtára, ill. a Tudományos Könyvtári Társaság rendezésében. A meglátogatott intézetek: Academia Sinica Könyvtára, az Akadémia sanghaji regionális központjának könyvtára, a Társadalomtudományi Akadémia Információs Szolgálatának Könyvtára, Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti Kisebbségek Palotájának Könyvtára, a Központi Műszaki Információs Intézet, valamint a Fudan Egyetem Könyvtára.

A külföldi szemlélőre mindenekelőtt Kína nyitottsága és befogadókészsége tesz mély benyomást.

* * *

РОЖА, Дь.: Библиотекарем в Китае

Автор статьи, на основании двухнедельного пребывания в Китае, дает обзор о тех изменениях, которые произошли в общественной жизни страны, о начале нового этапа после т. н. „культурной революции“, о процессе интенсификации международных связей. Автор цитирует высказывание одного французского политика о том, насколько большое дело за сравнительно короткий исторический период перевести страну из нищеты в бедность. Автор посетил несколько китайских библиотек и информационных центров, выступал с докладами, проводил консультации в библиотеке Академии Наук Китая и в Научном обществе библиотекарей. Посещенные институты: библиотека Academia Sinica, библиотека шанхайского регионального центра Академии Наук, библиотека Информационной службы академии общественных наук, Национальная библиотека, Книжная палата национальных меньшинств, Центральный научно-технический информационный институт, библиотека университета фудан. На зарубежного гостя наибольшее впечатление производит, прежде всего, открытость и гостеприимство Китая.

RÓZSA, Gy.: In China as a librarian

The author presents a short overview of what he saw during his two-weeks tour in China on the social changes, on the initiatives in the period after the so-called Cultural Revolution, and on the intensification of international relations. The author visited several libraries and information centres, delivered lectures and held consultations organized by the Library of the Academia Sinica and by the Scientific Library Association. The institutes visited are the Library of the Academia Sinica, the library of the Shanghai regional centre of the Academy of Sciences, the library of the Information Services of the Academy of Social Sciences, the National Library, the Library of the Palace of National Minorities, and the Library of Fudan University. The visitor is deeply impressed in the first place by the openness and the reception ability of China.

* * *

RÓZSA, Gy.: Als Bibliothekar in China

Aufgrund eines zweiwöchigen Aufenthaltes gibt der Autor einen kurzen Überblick der gesellschaftlichen Änderungen in China, des Eröffnens während der Periode, die die sogenannte "Kulturelle Revolution" folgte, und des Vorgangs der intensiven Aufnahme der internationalen Beziehungen. Er zitiert die Feststellung eines französischen Politikers, wonach es von ausserordentlicher Bedeutung sei, wenn ein Land in einer historisch sehr kurzen Zeit aus dem Elend in die Armut gelangen kann.

Der Autor besuchte mehrere chinesische bibliotheks-informations Institute, d.h. hielt Konsultationen in der Veranstaltung der Bibliothek der Chinesischen Wissenschaftlichen Akademie, d.h. der Wissenschaftlichen Bibliotheksgesellschaft. Die besuchten Institutionen sind: die Bibliothek der Academia Sinica, die Bibliothek des Informationsdienstes der Gesellschaftswissenschaftlichen Akademie, die Nationalbibliothek, die Bibliothek des Palastes der nationalen Minderheiten, das Zentralinstitut für technische Information, und die Bibliothek des Fudan Universitäts.

Den tiefsten Eindruck erhält der Betrachter vor allem durch die Offenheit und Aufnahmefähigkeit China's.